

De N=1 statistiek achter het patiënt volg systeem in het FPC Dr. S. van Mesdag

Erwin Schuringa, Vera Heininga, Marinus Spreen

Inleiding

Het doel van een psychiatrische en psychologische behandeling is het stabiliseren of verbeteren van gedrag en/of klachten. Om deze effecten te kunnen meten is in het FPC Dr. S. van Mesdag een routine outcome monitoring (ROM) systeem ontwikkeld (Schuringa, 2010). Dit wordt het patiënt volg systeem (PVS) genoemd. Het PVS bestaat uit een vragenlijst (Instrument voor Forensische Behandel Evaluatie: IFBE), die voor elke behandelbespreking door een aantal beoordelaars wordt ingevuld en een speciaal voor het PVS ontwikkelde N=1 statistiek. Deze statistiek is opgezet om de scores van een patiënt op een bepaald tijdstip niet alleen te kunnen vergelijken met (de veranderingen ten opzichte van) een normgroep, maar ook met de individuele score op een eerder tijdstip. In dit laatste geval wordt de patiënt dan zijn eigen norm (Spreen, Stam & Bartels, 2003).

In dit artikel zal aan de hand van een voorbeelditem deze statistiek uitgelegd worden. Net als het artikel van Spreen et al. dient dit artikel voornamelijk gezien te worden als één uit een rij van methodologisch georiënteerde studies naar de toepassing van zulke formele methoden voor het meten van effecten van therapie op patiëntniveau, ter ondersteuning van de behandeling (zie bijvoorbeeld ook Spreen, Timmerman, Ter Horst & Schuringa, 2010).

Methode

Voor de N=1 statistiek wordt gebruikgemaakt van een 17 punt Likert schaal (Likert, 1932). Deze schaal heeft vijf ankerpunten met beschrijvingen van gedrag dat bij die score hoort. Zo ontstaat er visueel een 5 puntsschaal met drie scoremogelijkheden tussen de ankerpunten in. Uit ervaring bleek namelijk dat er nog wel eens getwijfeld werd tussen twee scoremogelijkheden en dat er meestal drie twijfelplekken zijn: Als eerste tussen twee score-/ankerplekken in (het gedrag voldoet al niet meer aan de beschrijving behorende bij score 1, maar ook nog niet aan de beschrijving van score 2). De tweede twijfelplek is vlak boven een score-/ankerpunt (het gedrag is net iets beter dan de beschrijving van de score, maar weer niet goed genoeg voor een scorecategorie erboven). En als laatste vlak onder een score-/ankerpunt (het gedrag voldoet nog niet helemaal aan de beschrijving van de score, maar zeker niet aan de beschrijving van een score lager). Zo krijg je dus tussen de scores 1 en 2 in

B1	B1	B1	B2	B2	B2	B3	B3	B3							
0				1				2				3			4

B1	B1	B1					B2	B2	B2					B3	B3	B3
0				1				2				3				4

Om binnen deze groepen weer een rangschikking te maken is gebruikgemaakt van de standaarddeviatie. Dit is een maat die de individuele scores vergelijkt met het gemiddelde van de scores. Hoe groter de afstand tot het gemiddelde hoe hoger de standaarddeviatie. En dus ook hoe lager de overeenstemming. De standaarddeviatie is veel gevoeliger voor extreme uitschieters dan de O-index. Daarom wordt er eerst op O-index gerangschikt en dan pas op standaarddeviatie. Door op deze manier de scores ook weer te rangschikken binnen dezelfde O-index score kan er een totale rangschikking gemaakt worden waarbij de hoogste overeenstemming het cijfer 1 krijgt en de laagste het cijfer 0 en alle overige een getal hier tussenin afhankelijk van de positie in de rangschikking. Dit getal is de Jildou-index.

De grens voor een goede overeenstemming is op 0.70 gesteld. Dit betekent dat de overeenstemming goed is als deze bij de beste 30% van alle mogelijke combinaties hoort. 0.70 is arbitrair gekozen, maar lijkt tot nu toe een werkbare grens

De mate van verandering

Voor de mate van verandering wordt ook gebruikgemaakt van de twijfelscores. Het is dan mogelijk om van al de combinaties van deze scores (echte scores en twijfelscores) de som van de drie beoordelaars te berekenen (zie tabel 2).

Tabel 2

B1	B2	B3	som		B1	B2	B3	som		B1	B2	B3	som
1.5	2-	2	5.25		2-	2-	2	5.5		2	2-	2	5.75
1.5	2-	2+	5.5		2-	2-	2+	5.75		2	2-	2+	6
1.5	2-	2.5	5.75		2-	2-	2.5	6		2	2-	2.5	6.25
1.5	2	2	5.5		2-	2	2	5.75		2	2	2	6
1.5	2	2+	5.75		2-	2	2+	6		2	2	2+	6.25
1.5	2	2.5	6		2-	2	2.5	6.25		2	2	2.5	6.5
1.5	2+	2	5.75		2-	2+	2	6		2	2+	2	6.25
1.5	2+	2+	6		2-	2+	2+	6.25		2	2+	2+	6.5
1.5	2+	2.5	6.25		2-	2+	2.5	6.5		2	2+	2.5	6.75

Voor meetmoment twee kan hetzelfde worden gedaan. Je krijgt dan van 3 beoordelaars de volgende frequentiegrafiek:

				1						2							
			1	1	1				2	2	2						
			1	1	1				2	2	2						
			1	1	1				2	2	2						
		1	1	1	1	1			2	2	2	2	2				
		1	1	1	1	1			2	2	2	2	2				
	1	1	1	1	1	1	½	2	2	2	2	2	2				
5					6			7					8				9

Voor de berekening van de mate van verandering wordt de verhouding tussen niet-overlap scores en totaal aantal scores gerekend. Met andere woorden, hoeveel mogelijke scores op meetmoment twee komen overeen met scores op meetmoment één. Als de overlap perfect (100%) is betekent dit dat de scores op meetmoment twee gelijk zijn aan de scores op meetmoment één. Er heeft dan geen verandering plaatsgevonden. In bovenstaand geval zijn er 26 niet-overlap scores (één overlap bij score 6.75) van de 27 mogelijke overlap scores. Dit levert de volgende mate van verandering op: $26/27 = 0.96$. Wij hanteren een niet-overlap grens van 0.70 om te kunnen zeggen dat de patiënt betekenisvol is veranderd ten opzichte van het eerste meetmoment. Deze grens betekent dat 70% van de scores op meetmoment 2 niet voorkwamen op meetmoment 1. Deze grens is tot op heden arbitrair gekozen en zal nog verder onderzocht worden.

N=1 statistiek versus Reliable Change Index

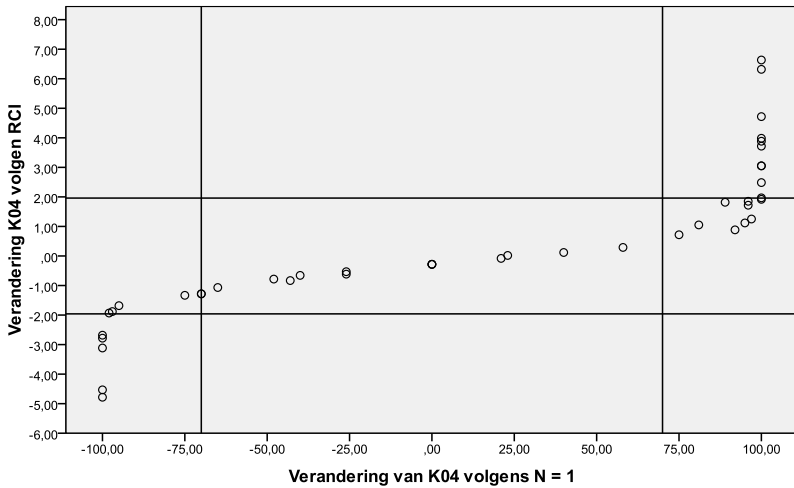
Om te kijken of de N=1 statistiek en de gekozen grenzen bruikbaar zijn, is er een beperkte pilotstudy gedaan waarin bij 43 casussen de individuele verandering op basis van zowel de voor het PVS ontwikkelde N=1 statistiek als de Reliable Change Index (RCI; Jacobson and Truax, 1991) is vergeleken. Deze laatste is een index die in de forensische psychiatrie en de geestelijke gezondheidszorg veel gebruikt wordt voor het meten van de individuele verandering (zie bijvoorbeeld: Chakhssi, De Ruiters & Bernstein, 2010). Hierbij wordt de verandering van het individu vergeleken met de onbetrouwbaarheid van het instrument (de meetfout). Er is gebruikgemaakt van de aangepaste RCI zoals beschreven door Maassen, Bossema en Brand (2009):

$$RCI = \frac{D_i - \bar{D}_c}{\sqrt{(S_x^2 + S_y^2)(1 - r_{xy})}}$$

Waarbij D_i de verschillscore van het individu is en \bar{D}_c de gemiddelde verschillscore van de groep. S_x^2 is de variantie van de groep op het eerste meetmoment en S_y^2 is de variantie op meetmoment twee. r_{xy} is de correlatie tussen de beide meetmomenten.

Een RCI boven de 1,96 (of onder de -1,96) wordt als een klinisch significante verandering gezien.

Voor het item K04 impulsiviteit zijn beide methodes uitgerekend en tegen elkaar afgezet. Dit levert het volgende plaatje en bijbehorende kruistabel op:

		Verandering K04 volgens RCI			Total
		-1,00	,00	1,00	
Verandering K04 volgens N=1	-1,00	5	4	0	9
	,00	0	15	0	15
	1,00	0	9	10	19
Total		5	28	10	43

De S-vorm in de grafiek wordt veroorzaakt door de grenzen van de mate van verandering. De maximale mate van overeenstemming is 100 en bij de RCI is deze oneindig. Deze gegevens laten zien dat er een lineair verband is tussen de N=1 statistiek en de RCI en dat de N=1 statistiek in 70% (30/43; gearceerde vakken) van de gevallen eenzelfde uitkomst heeft als de traditionele RCI. In 30% (13/43; vetgedrukte getallen) van de gevallen zeggen beide methodes iets anders. In het ideale geval zou een externe maat uitsluitsel kunnen geven over welke methode een juiste verandering aangeeft. Echter deze was tijdens de pilot niet voorhanden.

Discussie

De in dit artikel beschreven N=1 statistiek is een methode die nog in de kinderschoenen staat, daardoor zijn er aannames gedaan die nog geanalyseerd moeten worden, zoals de twijfelscores en de grenzen van mate van overeenstemming en verandering. Dat de N=1 statistiek redelijk vergelijkbaar is met de RCI is een zeer bemoedigende uitkomst, want in tegenstelling tot de RCI gaat men bij de N=1 statistiek niet uit van groepsgegevens. Deze zijn namelijk vaak niet beschikbaar. De RCI is afhankelijk van de grootte en samenstelling van de gekozen groep. Een groep kan bestaan uit bijvoorbeeld alleen 'gezonde' personen, een mix van mannen en vrouwen, 'gewone' psychiatrische patiënten, etc. De keuze van de groep zal de waarde van de RCI beïnvloeden. Hierdoor wordt de patiënt niet volledig met zichzelf vergeleken maar met zichzelf ten opzichte van een groep.

Conclusie

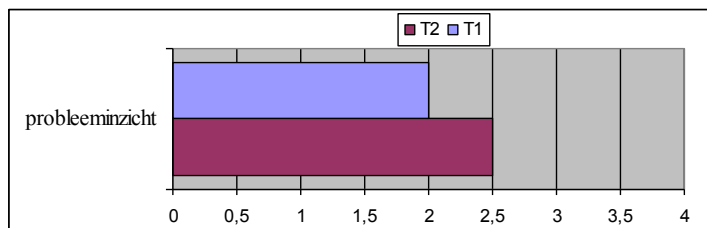
De werkbaarheid van deze N=1 statistiek is in de praktijk tot nu toe zeer goed gebleken. De drie uitkomsten (gemiddelde score, mate van overeenstemming en mate van verandering) zijn informatieve gegevens voor de evaluatie van de behandeling van de individuele patiënt. Naast de vorm zoals weergegeven in tabel 1:

		Score (0-4)	Score NU	Overeenstemming*	Verandering	Beoordelaars
1	Probleeminzicht	2,00	3,00	hoog	▲	3

wordt in de terugkoppeling ook een tekstuele beschrijving van de gemiddelde score gegeven:

Patiënt:	
1	heeft enig probleeminzicht, handelt er niet altijd naar dit was: heeft wel probleembesef, maar gedraagt zich niet hiernaar

En de scores worden ook nog in grafiekvorm weergegeven:

Dezelfde informatie wordt dus op drie manieren weergegeven. Dit is gedaan omdat verschillende behandelaars een verschillende voorkeur voor de weer-

gave van de gegevens hebben. Voor een uitgebreide casusbeschrijving zie artikel Schuringa (2011) in deze editie.

Naast dat de N=1 statistiek erg werkbaar informatie oplevert voor behandelaren, blijkt dat de uitkomsten van de N=1 statistiek vergelijkbaar zijn met die van de RCI. De N=1 statistiek levert dus geen volledig andere informatie op dan de gangbare methode. Een groot pluspunt daarbij van de N=1 statistiek is dat deze geen groepsgegevens gebruikt en ook niet nodig heeft. In de praktijk kan het namelijk zo zijn dat deze groepsgegevens óf niet relevant voor de patiënt zijn óf zelfs helemaal niet voorhanden zijn.

In de nabije toekomst zal er echter nog meer onderzoek gedaan moeten worden naar de plausibiliteit van de aannames, de gestelde grenzen en zal de eventuele meerwaarde ten opzichte van de RCI ook nog (verder) onderzocht moeten worden.

Literatuur

- Chakhssi, F., de Ruiter, C. & Bernstein, D. (2010). Change during forensic treatment in psychopathic versus nonpsychopathic offenders. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 21(5), 660-682.
- Jacobson, N.S., & Truax, P. (1991). Clinical significance: A statistical approach to defining meaningful change in psychotherapy research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 12-19.
- Likert, R. (1932). A Technique for the Measurement of Attitudes. *Archives of Psychology* 140, 1-55.
- Maassen, G.H., Bossema, E., & Brand, N. (2009). Reliable change and practice effects: Outcomes of various indices compared. *Journal of clinical and experimental neuropsychology* 31(3), 339-352.
- Schuringa, E. (2010). Routine Outcome Monitoring in het FPC Dr. S. van Mesdag. *GGzet Wetenschappelijk*, 14 (1), 27-35.
- Schuringa, E. (2011). Een voorbeeldcasus uit het Patiënt Volg Systeem van het FPC dr. S. van Mesdag. *GGzet Wetenschappelijk*. (deze editie).
- Schuringa, E., Bokern, H., Pieters, R. & Spreen, M. (2006). Atascadero Skills Profile Nederlandse Versie (ASP-NV). Een gedragsobservatie instrument voor de forensische psychiatrie. *GGzet Wetenschappelijk*, 10 (2), 40-46.
- Spreen, M., Stam, G. & Bartels, A. (2003). N="1" statistiek in de Dr. S. van Mesdagkliniek: Een praktisch voorbeeld van de SCL-90 Klachtenlijst als effect indicator van therapie. *GGzet Wetenschappelijk*, 7, (2), pp. 12-20.